

**Ключові аспекти зайнятості біженців, осіб, які
потребують додаткового захисту, та шукачів притулку
в Україні**

Зміст

Вступ	3
Використана термінологія	5
I. Методологія	7
II. Економічна активність бенефіціарів проекту	9
Зайняті, безробітні, тимчасово неактивні	9
Неформальна зайнятість	11
III. Досвід виходу на ринок праці в Україні	12
Канали працевлаштування	12
Труднощі під час пошуку роботи	14
IV. Професії та галузі поточної та бажаної зайнятості, навички бенефіціарів	15
Професійні групи та економічні сектори, в яких зайняті учасники опитування	16
Професійні преференції	18
Готовність виконувати інші види робіт	20
Мовні навички	21
V. Соціально-демографічний портрет учасників опитування	22
Країни громадянства, гендерно-вікова структура, сімейний стан опитаних	22
Матеріальний стан та житлові умови учасників опитування	24
Резюме та висновки	28
Додаток	30

Вступ

Цей звіт присвячено результатам дослідження, проведеного в рамках проекту “Інноваційні шляхи інтеграції біженців та шукачів притулку в Україні”, що реалізується Благодійним фондом “Право на Захист” за підтримки Open Society Foundation.

За даними УВКБ ООН¹ на 1 січня 2018 року в Україні проживало 8 757 осіб, які були змушені залишити країну свого походження та шукати притулок на території України. Серед них 3 257 осіб, які отримали одну з форм захисту в Україні (статус біженця або статус особи, яка потребує додаткового захисту) та приблизно 5 500 шукачів притулку. Враховуючи те, що інтеграційна складова української міграційної політики сформована вкрай слабо, ця категорія осіб залишається найбільш незахищеною серед усіх іноземців, які проживають на території України. Сьогодні держава надає мізерну одноразову допомогу при отриманні статусу біженця та не впроваджує жодних заходів, спрямованих на подальшу інтеграцію таких осіб. У цій ситуації ключовим інструментом соціальної та економічної інтеграції біженців, осіб, які потребують додаткового захисту, та шукачів притулку є працевлаштування.

Існує чимало факторів, які зменшують шанси біженців, осіб, які потребують додаткового захисту, та шукачів притулку на успішне працевлаштування. Складна процедура отримання дозволу на застосування праці іноземців, що стосується всіх роботодавців, які мають намір працевлаштувати шукачів притулку; незнання або низький рівень знання мови; брак розуміння як влаштований український ринок праці; стереотипізоване ставлення роботодавців до іноземців. Зіштовхуючись з перешкодами на шляху до працевлаштування, значна частина біженців, осіб, які потребують додаткового захисту, та особливо шукачів притулку вимушені працювати неформально, нерідко наражаючись на недобросовісних роботодавців. Маючи професійну освіту та досвід роботи, ці особи часто вимушені займати низько оплачувані робочі місця, що не вимагають високого рівня кваліфікації. Значна частина біженців та шукачів притулку залишаються виключеними з ринку праці.

Мета цього дослідження — оцінити можливості, потреби та проблеми зайнятості біженців, осіб, які потребують додаткового захисту, та шукачів притулку. Звіт містить результати аналізу опитування 377 таких осіб, що проживають в Київській та Харківській областях. В першому розділі цього звіту описана методологія дослідження та її обмеження. Другий розділ містить загальні результати щодо економічної активності

¹ Біженці та шукачі притулку в Україні. Тематичний огляд, квітень 2018 року [Електронний ресурс] // УВКБ ООН в Україні. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.unhcr.org/ua/wp-content/uploads/sites/38/2018/05/2018-04-UNHCR-UKRAINE-Refugee-and-Asylum-Seekers-Update-FINAL-UA.pdf>

учасників проекту. У третьому розділі проаналізовано канали працевлаштування, якими користуються учасники опитування, та основні труднощі, з якими вони стикаються на ринку праці. В четвертому розділі представлено особливості поточної та бажаної зайнятості опитаних, а саме ті показники, які стосуються професій та галузей працевлаштування; наведена інформація щодо мовних навичок учасників опитування. У п'ятому розділі наведені соціально-демографічні параметри вибіркової сукупності (країни громадянства, гендерно-віковий розподіл, матеріальний стан, житлові умови тощо). Наприкінці звіту подані висновки.

Використана термінологія

Біженець — особа, яка отримала статус біженця відповідно до ЗУ “Про біженців та осіб, які потребують додаткового захисту”. Відповідно до ст. 1 цього Закону, біженцем може бути визнана “особа, яка не є громадянином України і внаслідок обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань перебуває за межами країни своєї громадянської належності та не може користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися цим захистом внаслідок таких побоювань, або, не маючи громадянства (підданства) і перебуваючи за межами країни свого попереднього постійного проживання, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок зазначених побоювань”.

Особа, яка потребує додаткового захисту — особа, яка відповідно до ЗУ “Про біженців та осіб, які потребують додаткового захисту” отримала статус “особи, яка потребує додаткового захисту”. Відповідно до ст. 1 цього Закону особою, яка потребує додаткового захисту може бути визнана “особа, яка не є біженцем відповідно до Конвенції про статус біженців 1951 року і Протоколу щодо статусу біженців 1967 року та цього Закону, але потребує захисту, оскільки така особа змушена була прибути в Україну або залишитися в Україні внаслідок загрози її життю, безпеці чи свободі в країні походження через побоювання застосування щодо неї смертної кари або виконання вироку про смертну кару чи тортур, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання або загальнопоширеного насильства в ситуаціях міжнародного або внутрішнього збройного конфлікту чи систематичного порушення прав людини і не може чи не бажає повернутися до такої країни внаслідок зазначених побоювань”.

Шукач притулку — особа, яка звернулася з відповідною заявою про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, і документована довідкою про звернення за захистом в Україні.

Зайняті — особи, які зазначили, що мають оплачувану роботу на момент проведення опитування, незалежно від обсягу робочого часу, форми договору з роботодавцем та незалежно від того, постійна це чи тимчасова робота.

Безробітні — особи, які зазначили, що не мають жодної оплачуваної роботи на момент проведення опитування, але, разом з тим, ведуть активний пошук роботи та готові приступити до роботи протягом наступних двох тижнів.

Тимчасово економічно неактивні — особи працездатного віку, які не мали жодної оплачуваної роботи на момент проведення опитування та не шукали роботу на момент проведення опитування.

I. Методологія

Основна мета цього опитування полягала в тому, щоб зібрати персоналізовану інформацію про навички, досвід роботи та професійні преференції біженців, осіб, які потребують додаткового захисту, та шукачів притулку (далі: бенефіціарів проекту). В результаті збору цих даних була створена картотека, що буде використовуватися на подальших етапах впровадження проекту для того, щоб допомогти цим особам знайти гідну роботу. Одночасно зі збором цієї інформації бенефіціарів було опитано щодо їхнього досвіду виходу на український ринок праці (методи пошуку роботи, труднощі, що виникали під час пошуку роботи), рівня матеріальної забезпеченості та якості життя. В результаті проведеного опитування була створена деперсоналізована база даних, результати аналізу якої в узагальненому вигляді представляє цей звіт.

Інформація, що була зібрана під час опитування:

1. Показники економічної активності (кількість зайнятих, безробітних та тимчасово економічно неактивних серед опитаних; професії та галузі, в яких зайняті учасники опитування; професії та галузі, в яких зацікавлені працювати учасники опитування відповідно до їх кваліфікації).
2. Оцінка досвіду, пов'язаного з виходом на український ринок праці (труднощі, що виникають під час працевлаштування; канали працевлаштування; час пошуку роботи).
3. Інформація про кваліфікацію та навички (інформація про освіту, досвід роботи, професійні навички опитаних; готовність (зацікавленість та наявність досвіду) виконувати різні типи інших робіт; навички володіння мовами; інші навички).
4. Показники матеріальної забезпеченості та якості життя (тип житла; суб'єктивна оцінка матеріального стану; складові побутового комфорту).

Цільова аудиторія дослідження — особи віком від 16 років, які проживають в Україні на підставі довідки про звернення за захистом, посвідчення біженця або посвідчення особи, яка потребує додаткового захисту. В проекті взяли участь особи, незалежно від поточного статусу економічної активності, які висловили готовність працювати в якості найманих працівників та розпочати роботу найближчим часом.

Всього було опитано 377 осіб, з них 227 (60%) — у Київській області (переважно в м. Київ) та 150 (40%) — у Харківській області (переважно в м. Харків). Етап збору даних тривав з 4 червня по 25 липня 2018 року. Опитування проводилося методом обличчя-до-обличчя, інтерв'ю тривало до 40 хвилин та супроводжувалося підготовкою резюме,

скласти яке бенефіціару допомагав інтерв'юер. В Києві в якості інтерв'юерів виступили співробітники організацій, що надають гуманітарну та правову допомогу біженцям, особам, які потребують додаткового захисту, та шукачам притулку (Благодійний фонд "Рокада", Благодійний фонд "Право на захист"). В Харкові опитування проводив відібраний експерт. Частина інтерв'ю проводилася за участю перекладача. З усіма інтерв'юерами був проведений інструктаж.

Для рекрутингу респондентів інтерв'юери користувалися базою контактів організації. Вибірка не є випадковою та не ґрунтується на попередньо визначених критеріях відбору. Результати дослідження вказують на низку тенденцій, однак, їх не можна екстраполювати на всю групу біженців, осіб, які потребують додаткового захисту, та шукачів притулку, які проживають в Київській та Харківській областях.

Для того, щоб оцінити специфіку проблем, які виникають у шукачів притулку, в якості референтної групи для порівняння використовується група біженців та осіб, які потребують додаткового захисту (об'єднані в одну категорію). Під час інтерпретації цього порівняння слід зважати на методологічні обмеження, пов'язані з формуванням вибірки та її обсягом. Всього було опитано 236 (63%) шукачів притулку та 141 (37%) особи, які мають одну з форм захисту (статус біженця або статус особи, яка потребує додаткового захисту).

Для розуміння особливостей зайнятості всієї досліджуваної групи (біженці, особи, які потребують додаткового захисту, шукачі притулку) в окремих частинах звіту наводяться дані щодо зайнятості населення України. Інтерпретувати ці порівняння слід обережно, зважаючи на формування та обсяг вибірки, а також специфіку цільової аудиторії дослідження.

II. Економічна активність бенефіціарів проекту

Користуючись загальною рамкою визначення статусу економічної активності, що використовується Державною службою статистики України в дослідженні “Економічна активність населення” відповідно до рекомендацій Міжнародної організації праці², ми будемо розрізняти три групи бенефіціарів проекту: зайняті, безробітні та економічно неактивні особи. Оскільки опитування проводилося лише серед тих осіб, які вже перебувають на ринку праці або розглядають можливість вийти на ринок праці найближчим часом, повністю виключених з ринку праці осіб це дослідження не включає. Разом з тим, у дослідженні взяли участь тимчасово економічно неактивні особи, які поки що не складають пропозицію на ринку праці, але потенційно можуть нею стати найближчим часом.

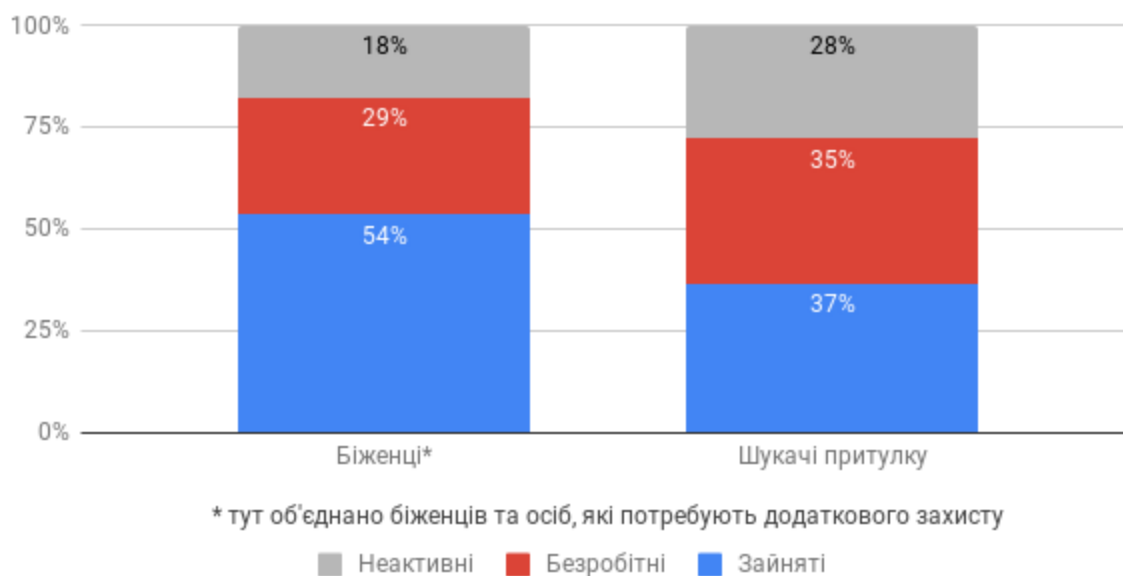
Зайняті, безробітні, тимчасово неактивні

Загалом, переважна більшість учасників опитування (76%) забезпечували пропозицію на ринку праці на момент опитування. Вже працювали, тобто були зайнятими на цей момент — 43%; не працювали та активно шукали роботу, тобто були безробітними — 33%. Решта — 24% опитаних представляли групу тимчасово економічно неактивних осіб.

Якщо подивитися на статус зайнятості з точки зору міграційного статусу, то серед осіб, які мають одну з форм захисту (біженці та особи, які потребують додаткового захисту), показник зайнятості є вищим, ніж серед шукачів притулку. Серед біженців та осіб, які потребують додаткового захисту, кількість зайнятих склала трохи більше половини опитаних (54%). Що ж стосується шукачів притулку, то серед них частка зайнятих дорівнює 37%.

²Методологічні пояснення. Економічна активність населення України [Електронний ресурс] // Державна служба статистики – Режим доступу до ресурсу: http://www.km.ukrstat.gov.ua/ukr/statinf/rp/rp_met.htm

Рис.1. Статус економічної активності на момент проведення опитування (за міграційним статусом)

Причини, які пояснюють відмінності у зайнятості серед біженців та шукачів притулку, є досить очевидними.

По-перше, для шукачів притулку існують об'єктивні перешкоди доступу до ринку праці. Відповідно до законодавства України, для працевлаштування шукачів притулку роботодавець повинен отримати дозвіл на застосування праці іноземців в Державній службі зайнятості. Щоразу, коли закінчується термін дії довідки про звернення за захистом, роботодавець повинен повторно отримувати цей дозвіл. Крім того, для працевлаштування шукач притулку повинен отримати ідентифікаційний податковий номер, видача якого можлива лише за умови наявності паспорту. У багатьох цього документу або немає, або він зберігається в Державній міграційній службі. Тим часом, процедура його видачі не передбачена відповідними нормативно-правовими актами.

По-друге, нижчі показники зайнятості шукачів притулку пов'язані зі значно нижчим рівнем інтегрованості цих осіб порівняно з тими, хто має одну з форм захисту. Як правило, шукачі притулку перебувають значно меншу кількість часу в Україні, відповідно ще не мають того рівня інтегрованості, який мають біженці та особи, які потребують додаткового захисту. Вони гірше знають мову, гірше розуміють як влаштований український ринок праці, мають менше соціальних контактів серед місцевого населення.

Окремо слід звернути увагу на причини, у зв'язку з якими тимчасово економічно неактивні особи не працювали та не шукали роботу на момент опитування. Для близько

половини осіб, які були економічно неактивними на момент опитування, основними причинами того, що вони не були зайняті та не шукали роботу, були відсутність необхідних документів для працевлаштування та низький рівень інтегрованості (“незнання або погане знання мови”, “брак розуміння як влаштований український ринок праці” та інші).

Неформальна зайнятість

Переважна більшість опитаних працюють неформально. Так відповіли 84% всіх зайнятих учасників опитування. Лише 8% зазначили, що працевлаштовані офіційно. Решта — 8% — визначили себе в категорію “Інше” як самозайнятих або підприємців, хоча, швидше за все, що більша частина цих осіб працюють неофіційно. Показник неформальної зайнятості серед досліджуваної категорії осіб є вищим за цей показник на рівні всієї України. За даними Державної служби статистики, в 2017 році неформально працювали 22,9% зайнятих³. І хоча деякі дослідження показують, що цей показник може бути вищим, він все одно значно менший за цей показник серед досліджуваної категорії.

Окремо слід звернути увагу на показник неформальної зайнятості серед шукачів притулку. Якщо серед опитаних біженців та осіб, які потребують додаткового захисту, є певна кількість осіб, працевлаштованих офіційно, то серед шукачів притулку таких осіб немає. Окремо це підтверджує те, що жоден з опитаних шукачів притулку не має ідентифікаційного номеру, який є обов’язковим для офіційного працевлаштування в Україні.

³ Економічна активність населення України, 2017. Статистичний збірник [Електронний ресурс] // Державна служба статистики. – 2018. – с. 103. - Режим доступу до ресурсу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/07/zb_EAN_2017.pdf

Рис. 2. Кількість неформально зайнятих (за міграційним статусом)

Примітка: На Рис. 2 через невелику кількість респондентів, що складають категорію зайнятих, наводяться абсолютні показники.

Тривалість робочого дня зайнятих учасників опитування, в середньому, триває 8-9 годин на день. Однак, 41% серед усіх зайнятих учасників опитування відповіли, що їхній звичайний робочий день може тривати 9 і більше робочих годин.

III. Досвід виходу на ринок праці в Україні

Канали працевлаштування

Як і серед українців⁴, найбільш поширеним методом пошуку роботи є пошук через родичів, друзів або знайомих. Однак, більшість опитаних зверталися по таку допомогу до осіб з країни або регіону походження. Трохи менша частка опитаних зазначили, що просили допомогти знайти роботу знайомих та друзів з України. На жаль, результати дослідження не дозволяють зробити висновки, який з цих методів є більш ефективними. Однак, очевидно, що для частини іноземців більш доступним методом пошуку роботи є

⁴ Економічна активність населення України, 2017. Статистичний збірник [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України. – 2018. – с. 120. - Режим доступу до ресурсу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/07/zb_EAN_2017.pdf

пошук через родичів та знайомих з країни або регіону походження. Серед зайнятих, які взяли участь в опитуванні, вагома частка працює на підприємствах у сфері торгівлі (торгові прилавки на ринках, невеликі магазини) та у сфері громадського харчування (заклади швидкого харчування). Власниками таких підприємств часто є іноземці, що походять з тих самих країн та регіонів. Не маючи іншого вибору, біженці, особи, які потребують додаткового захисту, та шукачі притулку погоджуються на таку роботу, навіть якщо вона не відповідає їхнім професійним навичкам. Разом з тим, такий підхід суттєво зменшує їхні шанси на успішну інтеграцію в Україні.

Наступна за поширеністю група методів пошуку роботи включає пошук роботи через організації, які допомагають біженцям, пошук роботи в Інтернеті, друкованих ЗМІ та на дошках оголошень, а також пошук роботи через прямий контакт з потенційним роботодавцем.

Слід зазначити, що опитані майже не розміщують власні резюме про пошук роботи. Очевидно, на поведінку досліджуваної категорії осіб додатково впливають такі фактори, як незнання мови та незнання того, які інформаційні ресурси можна використовувати для розміщення власних резюме.

Рис. 3. Методи пошуку роботи (серед зайнятих та безробітних)

Труднощі під час пошуку роботи

На шляху до працевлаштування перед шукачами притулку, біженцями та особами, які потребують додаткового захисту, може виникати чимало перешкод.

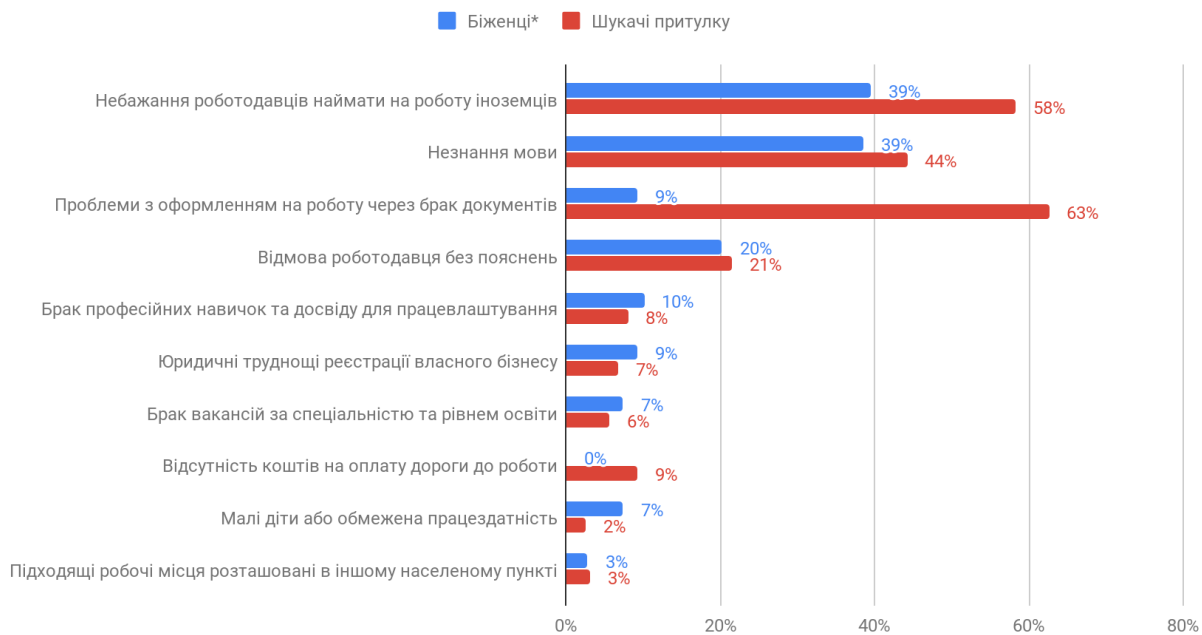
Передовсім, це перешкоди, пов'язані з небажанням роботодавців працевлаштувати таких осіб. Про це зазначив кожен другий учасник опитування, який мав досвід виходу на український ринок праці. 20% відповіли, що стикалися з ситуаціями, коли роботодавець відмовляв без пояснення причин. Загалом, роботодавці можуть відмовляти як через упереджене ставлення до іноземців, так і через прагнення уникнути оформлення додаткових документів або просто незнання законодавства. Попри те, що для працевлаштування біженців та осіб, які потребують додаткового захисту, не потрібно оформлювати жодних додаткових документів, більшість роботодавців, швидше за все, не знають цих норм і не хочуть додатково в цьому розбиратися.

Друга група перешкод, з якими зіштовхувалися учасники опитування на ринку праці, пов'язана з низьким рівнем інтегрованості цих осіб. Незнання або погане знання мови — причина, через яку мали проблеми з працевлаштування близько 40% опитаних. Не поширеною, але все одно серйозною, проблемою залишається низький рівень матеріальної забезпеченості: 3% опитаних відповіли, що їм бракувало коштів на те, щоб займатися пошуками роботи.

Окремо слід зазначити про перешкоди, зумовлені особливостями діючого законодавства України. В першу чергу, це проблеми зі складною процедурою працевлаштування шукачів притулку. 63% шукачів притулку, які мали досвід пошуку роботи в Україні, відповіли, що мали труднощі через відсутність необхідних для працевлаштування документів.

Кожен десятий учасник опитування зазначив, що не стикався з жодними труднощами під час пошуку роботи. Більш детальний аналіз показує, що, як правило, це особи, знайти роботу яким допомогли громадяни з країн походження опитаних або інші іноземці. Як уже було зазначено вище, такий специфічний спосіб працевлаштування — через родичів та друзів з країни або регіону походження, хоч і є простішим способом економічної інтеграції таких осіб, значно знижує шанси на соціальну інтеграцію.

Рис. 4. Труднощі під час пошуку роботи (за міграційним статусом)

* тут об'єднано біженців та осіб, які потребують додаткового захисту

IV. Професії та галузі поточної та бажаної зайнятості, навички бенефіціарів

Далі для визначення професійної групи та економічного сектору, до яких належить місце роботи зайнятих учасників опитування, а також визначення категорії професій, посад та видів робіт, які вони зацікавлені виконувати, використовуються такі класифікації:

- 1) класифікатор професій ДК 003:2010, гармонізований з Міжнародною стандартною класифікацією ISCO-88 (рівень: розділ);
- 2) класифікатор видів економічної діяльності ДК 009:2010 (рівень: секція);
- 3) узагальнені категорії професій, що використовуються для рубрикації на сайтах з пошуку роботи⁵.

⁵ Рубрики, за якими категоризовані вакансії на сайтах: Rabota.ua, Work.ua.

Професійні групи та економічні сектори, в яких зайняті учасники опитування

Майже половина зайнятих учасників опитування (44%) є працівниками сфери торгівлі та послуг. Переважна більшість таких осіб працюють продавцями на ринках та в магазинах, кухарями та помічниками кухарів в закладах громадського харчування (в тому числі точках швидкого харчування), а також офіціантами, перукарями, охоронцями та кальянщиками. 13% зайнятих належать до групи найпростіших професій, серед них вантажники (переважно на ринках), прибиральники, мийники автомобілів, різноробочі. 10% зайнятих були закодовані в категорію “Керівники”, оскільки зазначили, що займають керівні посади в магазинах, кафе, точках швидкого харчування. Серед професіоналів (9%) були опитані переважно приватні викладачі (в основному, репетитори мов), перекладачі, а також програмісти, медичні працівники. Що стосується перекладачів та викладачів мов, класифікатор відносить ці професії до класу “професіонали”, однак, слід розуміти, що, як правило, опитані не мають професійної освіти в цій галузі. Серед спеціалістів (9%) можна зустріти графічних дизайнерів, спортивних тренерів та професійних спортсменів, вихователів у дошкільних освітніх закладах, музикантів. Категорія кваліфікованих робітників з інструментами (5%) включає кравців, закрійників, швачок, м’ясників, будівельників. Серед операторів та складальників обладнання та машин (5%) — водії таксі, автослюсарі та інші працівники станцій технічного обслуговування автомобілів.

Табл. 1. Професії зайнятих учасників опитування на поточному місці роботи

1	Керівники	10%
2	Професіонали	9%
3	Спеціалісти	9%
4	Технічні службовці	3%
5	Працівники сфери торгівлі та послуг	43%
6	Кваліфіковані робітники сільського, лісового та рибного господарств	2%
7	Кваліфіковані робітники з інструментом	5%
8	Оператори і складальники обладнання і машин	5%
9	Найпростіші професії	13%
0	Збройні сили	1%

Якщо говорити, про економічні сектори, то 57% зайнятих учасників опитування забезпечують роботою два сектори: 1) оптова та роздрібна торгівля, ремонт автомобілів та мотоциклів та 2) короткочасне розміщення та харчування. Найбільшим сектором є оптова і роздрібна торгівля, ремонт автомобілів і мотоциклів, тут працює 41% зайнятих учасників опитування. Цей показник майже в два рази вищий за кількість зайнятих в

цьому секторі в цілому по Україні⁶. Як уже було зазначено вище, робочі місця в цьому секторі переважно надають торгові прилавки на ринках та магазини, значно менше — автосервіси.

За оптовою та роздрібною торгівлею слідує короткочасне розміщення та громадське харчування, тут зайнято 16% опитаних. Більшість зайнятих в цьому секторі працює в закладах громадського харчування, точках швидкого харчування. Цей показник також є значно вищим за кількість зайнятих в цьому секторі по всій Україні — серед учасників опитування частка зайнятих у цьому секторі у вісім разів більша⁷, ніж по Україні.

Табл. 2. Сектори економіки, в яких працевлаштовані учасники опитування

<i>Сектор (вид економічної діяльності)</i>	
Оптова і роздрібна торгівля; ремонт автомобілів і мотоциклів	41%
Короткочасне розміщення і громадське харчування	16%
Інші види діяльності у сфері послуг	8%
Діяльність у галузі адміністративних і допоміжних послуг	5%
Інформація і зв'язок	5%
Переробна промисловість	5%
Освіта	4%
Транспорт і складське господарство	4%
Будівництво	3%
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	3%
Діяльність у галузі охорони здоров'я і соціальних послуг	2%
Професійна, наукова і технічна діяльність	2%
Сільське господарство, лісове господарство та рибальство	1%
Державне управління і оборона; обов'язкове соціальне забезпечення	1%
Діяльність домогосподарств як роботодавців; недиференційована діяльність домогосподарств щодо виробництва товарів і послуг для власного користування	1%
Операції з нерухомим майном	1%
Разом	100%

⁶ Зайняте населення за видами економічної діяльності у 2012-2017 роках [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України. – 2018. – Режим доступу до ресурсу:

http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2014/rp/zn_ed/zn_ed_u/zn_ed_2013_u.htm

⁷ Зайняте населення за видами економічної діяльності у 2012-2017 роках [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України. – 2018. – Режим доступу до ресурсу:

http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2014/rp/zn_ed/zn_ed_u/zn_ed_2013_u.htm

Професійні преференції

Під час опитування інтерв'юер допомогав бенефіціарам цього проекту скласти резюме, запитуючи, ким особа зацікавлена працювати в Україні відповідно до своєї професійної кваліфікації. Учасники опитування могли назвати декілька занять. Дана інформація була категоризована за рубриками, які використовують сайти з пошуку роботи. Також, для порівняння, за цими рубриками була згрупована інформація щодо поточної зайнятості бенефіціарів проекту. В табл. 3 наведено результати цього узагальнення, які дозволяють визначити найбільш популярні професії, а також ті професії, які з різних причин залишаються важко доступними для досліджуваної категорії осіб.

Найпопулярнішою галуззю, в якій зацікавлені працювати учасники опитування, є “Готелі — Ресторани — Кафе”. Професії кухаря, помічника кухаря, а також інші професії цієї галузі обрали в якості бажаної 12% опитаних. Майже стільки ж осіб — 12% — сказали, що хотіли б працювати перекладачами, викладачами мов, а також вчителями в школах та університетах. Що стосується бажаних працювати у закладах вищої освіти, то це, як правило, старше покоління випускників природничих та технічних спеціальностей українських (в тому числі за радянських часів) закладів вищої освіти. Дуже велика частка — 10% — висловили бажання працювати в галузі “Медицина — Фармацевтика — Охорона здоров'я”. Переважна більшість цих осіб навчалися або продовжують навчатися в медичних університетах України. В якості бажаних професій опитані зазначають такі як медсестра (медбрат), санітар, помічник лікаря, в т.ч. асистент стоматолога, а також лікар (різні спеціалізації). Більшість цих осіб не мали досвіду роботи за спеціальністю (окрім практики в лікувальних закладах під час навчання). До категорії “Дизайн — Графіка — Фото” потрапили такі професії як графічний дизайнер, дизайнер інтер'єру та фотограф, однак більшість цієї категорії склали такі професії як кравець, закрійник, швачка.

Табл. 3. Професії за поточним місцем роботи зайнятих та професії, за якими зацікавлені працювати учасники опитування відповідно до кваліфікації

	абс. кількість	%	абс. кількість	%
ІТ	2	1%	16	4%
Автобізнес - Сервісне обслуговування	4	1%	8	2%
Адміністративний персонал - Водії - Кур'єри	15	4%	18	5%
Будівництво - Архітектура	4	1%	20	5%
Бухгалтерія - Податки - Фінанси підприємства	0	0%	6	2%
Виробництво - Інженери - Технологи	5	1%	22	6%

Готелі - Ресторани - Кафе	23	6%	46	12%
Дизайн - Графіка - Фото	5	1%	34	9%
Консалтинг - Аналітика - Аудит	0	0%	2	1%
Культура - Шоу-бізнес - Розваги	2	1%	3	1%
Маркетинг - Реклама - PR	3	1%	5	1%
Медицина - Фармацевтика - Охорона здоров'я	3	1%	38	10%
Медіа - Видавнича справа	2	1%	4	1%
Наука - Освіта - Переклад	7	2%	44	12%
Охорона - Безпека - Силкові структури	3	1%	4	1%
Продажі - Клієнт-менеджмент	5	1%	13	3%
Робітничі спеціальності - Персонал для дому	20	5%	25	7%
Спорт - Краса - Оздоровлення	10	3%	18	5%
Телекомунікації - Зв'язок	2	1%	9	2%
Топ-менеджмент - Директора	0	0%	2	1%
Торгівля	42	11%	32	8%
Юристи - Адвокати - Нотаріуси	1	0%	4	1%
Розгляну всі пропозиції	-	-	73	19%
Інше	10	3%	15	4%
Разом	158 / 377	42% / 100%	377	100%

Як видно з табл. 3 висококваліфіковані професії є менш доступними для біженців, осіб, які потребують додаткового захисту, та шукачів притулку. Передовсім, це стосується професій в галузі “Медицина — Фармацевтика — Охорона здоров'я”. Лише троє з тридцяти восьми осіб, які зазначили інтерес працювати в цій сфері, змогли знайти роботу та працевлаштуватися. Лише одна з трьох зайнятих осіб має стабільну роботу в медичній установі, друга особа є самозайнятою, третя — тимчасово асистує лікарю. Більшість осіб, які мали закінчену вищу освіту, зазначали менш кваліфіковані професії у своїх резюме — санітар, медсестра (медбрат). Однак, ці професії також є важко доступними для учасників опитування, адже серед усіх бажаючих працювати в цій сфері, серед яких 42% тимчасово неактивних осіб (у зв'язку з тим, що продовжують навчання), більше половини таких, що або не можуть знайти роботу, або працюють в інших галузях.

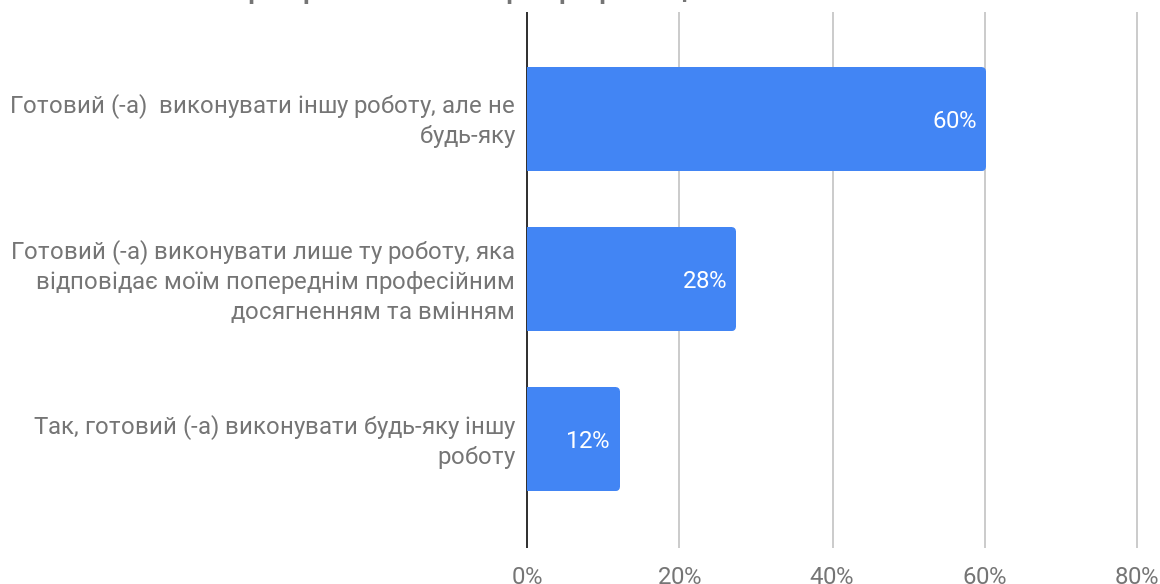
Окремо слід звернути увагу на категорію “Торгівля”, адже це єдина сфера, яка демонструє нижчий інтерес серед опитаних порівняно з тим, скільки осіб зайнято у цій сфері сьогодні. Очевидно, що торгівля є одним з найпростіших шляхів самозабезпечення для біженців,

осіб, які потребують додаткового захисту, та шукачів притулку. Маючи низький поріг входження, ця сфера забезпечує робочими місцями тих, хто не може знайти роботу відповідно до своєї кваліфікації або попереднього досвіду роботи.

Готовність виконувати інші види робіт

Майже три четвертих опитаних осіб готові працювати не тільки відповідно до зазначених професійних преференцій. Кожен десятий опитаний (12%) висловив готовність виконувати будь-яку іншу роботу. Більше половини осіб (60%) сказали, що готові виконувати інші роботи, але не будь-які. Майже третина опитаних (28%) відповіли, що готові виконувати лише ту роботу, яка відповідає їхнім професійним навичкам (див. Рис. 5).

Рис. 5. Готовність виконувати роботу, яка не відповідає професійним преференціям опитаних

Якщо говорити про конкретні види низькокваліфікованих робіт, які готові виконувати учасники опитування, то це переважно роботи, пов'язані з торгівлею, приготуванням їжі, викладанням (репетиторством), будівельними та ремонтними роботами, доглядом за дітьми, вирощуванням рослин, шиттям, прибиранням, доглядом за хворими (див. Рис. 6).

Рис. 6. Бажання та наявність досвіду виконувати наступні види робіт

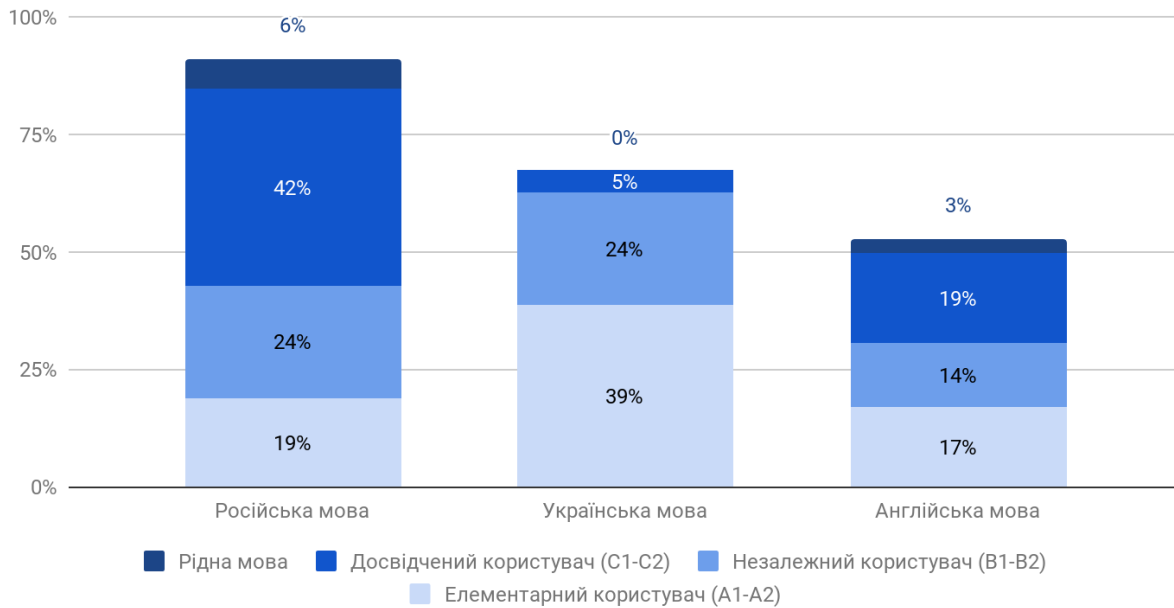

Мовні навички

Загалом, більше половини опитаних не володіють ані українською, ані російською мовами на досконалому рівні. Майже кожен десятий опитаний взагалі не володіє жодною з цих мов. Щодо української мови, то її знають значно гірше, ніж російську. Серед усіх опитаних лише 5% знають українську мову на рівні досвідченого користувача⁸, тоді як російську мову на цьому рівні знають 42%, ще для 6% російська мова є рідною. Загалом, необхідність вдосконалення навичок володіння українською мовою стоїть перед 95% опитаних, серед яких 32% взагалі не знають українською мови, 39% володіють нею на рівні елементарного користувача, 24% — на рівні незалежного користувача. Попри те, що серед опитаних досить велика частка тих, хто володіє російською на рівні елементарного (19%) та незалежного (24%) користувачів, для успішної інтеграції, в тому числі професійної інтеграції, необхідне досконале володіння мовою, зокрема — досконале володіння саме українською мовою.

⁸ Для визначення рівня володіння мовою інтерв'юери використовували Загальноєвропейську шкалу мовної компетенції (CEFR). Опис рівнів володіння мовами відповідно до цієї шкали можна знайти в Додатку. Рівень володіння мовою фіксувався зі слів учасника опитування, але інтерв'юер допомагав особі визначити рівень, зокрема рівень володіння російською та українською мовами.

Рис. 7. Володіння російською, українською та англійською мовами

Окремо слід зупинитися на мовних навичках, що можуть стати перевагою біженців, осіб, які потребують додаткового захисту, та шукачів притулку на ринку праці. Близько половини опитаних (53%) володіють англійською мовою. При цьому, кожен п'ятий опитаний (22%) знає англійську на рівні досвідченого користувача (C1 — C2) або ця мова є для нього рідною (див. Рис. 7). Щодо інших мов, досить велика частка опитаних (37%) володіють арабською мовою, 30% — перською (фарсі, дарі або таджицькою), 11% — французькою, 10% — узбецькою мовою. В цілому, враховуючи різноманіття країн походження досліджуваної категорії осіб, перелік мов, якими вони володіють є дуже широким.

V. Соціально-демографічний портрет учасників опитування

Країни громадянства, гендерно-вікова структура, сімейний стан опитаних

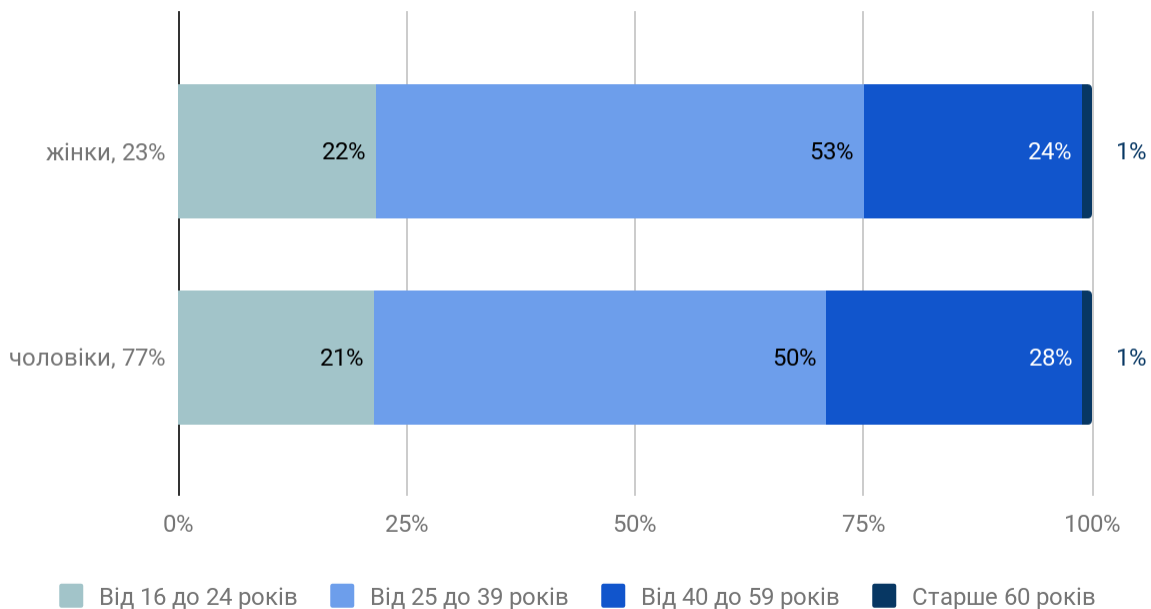
У цьому розділі наводяться основні соціально-демографічні характеристики вибіркової сукупності.

За даним УВКБ ООН, основними країнами громадянства біженців та осіб, які потребують додаткового захисту, в Україні є Афганістан та Сирія. Серед шукачів притулку, які вперше звернулися за захистом в 2018 році, найбільша кількість походить з Афганістану, Росії, Бангладешу, Сирії та Іраку⁹. За цим показником параметри вибірки можна вважати наближеними до параметрів генеральної сукупності. 35% опитаних складають біженці, особи, які потребують додаткового захисту та шукачі притулку з Сирії (20%) та Афганістану (15%). Ще по 7% вибірки складають громадяни з Іраку, Росії та Ірану. Детальніше розподіл опитаних за країною походження можна знайти в табл. 4.

Основними приймаючими областями біженців та осіб, які потребують додаткового захисту, за даними УВКБ ООН, є Київська (40%), Одеська (35%), Харківська (5%) та Закарпатська (4%) області. Щодо вибіркової сукупності, 60% опитаних проживають в Київській області та 40% — в Харківській, в інших областях України опитування не проводилося.

Що стосується гендерно-вікового розподілу, то серед категорії біженців та осіб, які потребують додаткового захисту, в Україні проживає 70% чоловіків та 30% жінок (серед осіб старше 18 років). За цим показником, параметри вибірки відповідають параметрам генеральної сукупності. На Рис. 8 зображено розподіл опитаних за статтю та віком.

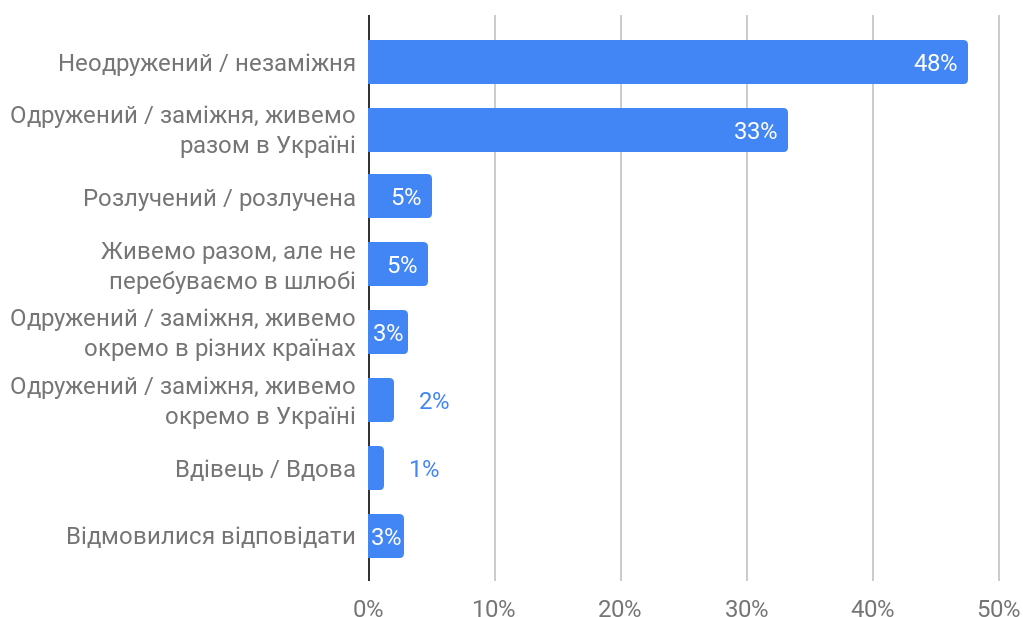
Рис. 8. Гендерно-вікова структура вибіркової сукупності

⁹ Біженці та шукачі притулку в Україні. Тематичний огляд, квітень 2018 року [Електронний ресурс] // УВКБ ООН в Україні. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.unhcr.org/ua/wp-content/uploads/sites/38/2018/05/2018-04-UNHCR-UKRAINE-Refugee-and-Asylum-Seekers-Update-FINAL-UA.pdf>

Щодо сімейного стану, 48% відповіли, що вони неодружені (або незаміжні), 38% перебувають у шлюбі (в тому числі 5% — у незареєстрованому), 5% — розлучені, 3% — одружені (заміжні), але проживають в різних країнах, 2% — розлучені, але проживають окремо в межах України, 1% — вдовці або вдови, ще 3% — відмовилися відповідати на це питання (див. Рис. 9). Також, важливо звернути на наявність дітей в складі домогосподарства опитаних. 40% опитаних проживають в Україні разом з власними дітьми до 18 років.

Рис. 9. Сімейний стан учасників опитування

Матеріальний стан та житлові умови учасників опитування

На жаль, через відсутність відповідних даних не можна порівняти, наскільки вибірка відповідає параметрам генеральної сукупності за показниками, що наводяться нижче. Разом з тим, ці дані дозволяють показати матеріальне становище біженців, осіб, які потребують додаткового захисту, та шукачів притулку, порівняти його із загальною статистикою по Україні та звернути увагу на відмінності між шукачами притулку та тими особами, які мають одну з форм захисту (біженцями та особами, які потребують додаткового захисту).

Загалом матеріальний стан опитаних біженців, осіб, які потребують додаткового захисту, та шукачів притулку, є низьким. Порівняння отриманих показників з загальною статистикою по Україні свідчить про те, що матеріальний стан опитаних є нижчим за матеріальний стан українців. Якщо говорити про дві найбільш вразливі категорії — особи, які

обрали відповідь “не вистачає навіть на їжу” або “вистачає на їжу, але не на одяг”, то кількість таких осіб серед учасників опитування є вищою за кількість таких українці¹⁰. Окремо слід звернути увагу на матеріальний стан шукачів притулку (див. Рис. 10), який є значно нижчим за матеріальний стан біженців та осіб, які потребують додаткового захисту. Очевидно, що ключовими факторами, які визначають цю ситуацію, є поганий доступ до ринку праці та відсутність заходів політики, спрямованих на соціальну підтримку шукачів притулку.

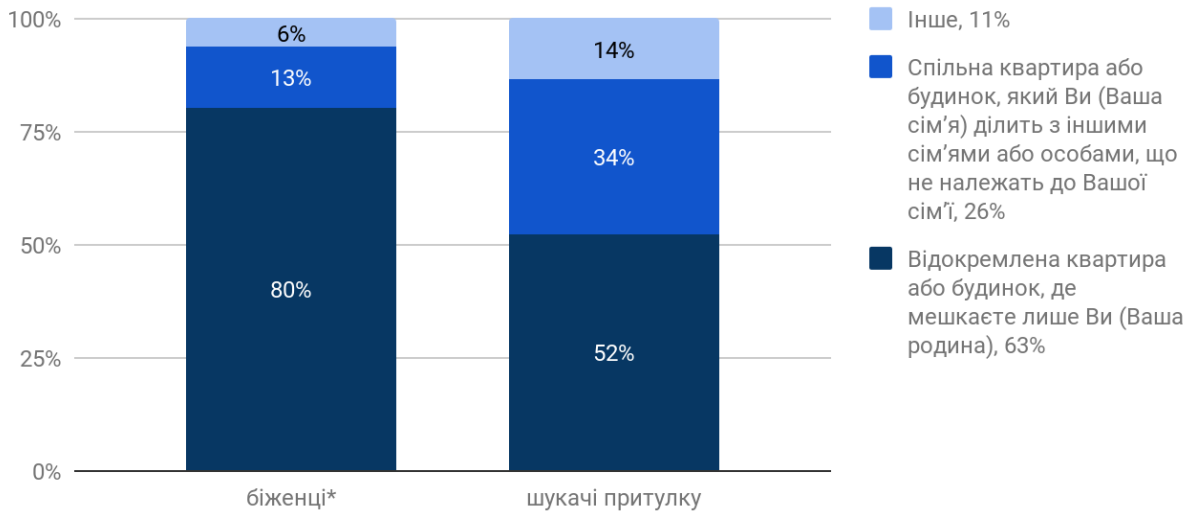
Рис. 10. Матеріальний стан (за міграційним статусом)

На рис. 11 зображено узагальнені дані, щодо житла, в якому проживають учасники опитування. Більшість опитаних (63%) проживають у відокремлених квартирах або будинках, не ділячи житловий простір з іншими особами або сім'ями. В окремих житлових приміщеннях переважно проживають ті опитані, які живуть в Україні разом з сім'ями. Чверть опитаних (26%) відповіли, що живуть разом з іншими особами (або родинами) в одному житловому приміщенні. Серед них дві третини — самотні, тоді як третина — це сім'ї, які проживають в одній квартирі або будинку з іншими сім'ями. 6% опитаних проживають у хостелах і 3% — мешкають у пунктах тимчасового розміщення біженців. Ще 2% проживають в інших типах житла.

¹⁰ Опитування громадської думки для оцінки змін в обізнаності громадян щодо громадських організацій та їхньої діяльності [Електронний ресурс] // Pact. Inc. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://dif.org.ua/uploads/pdf/11840830095b58982de29a54.07265026.pdf>

Рис. 11. Тип житла (за міграційним статусом)

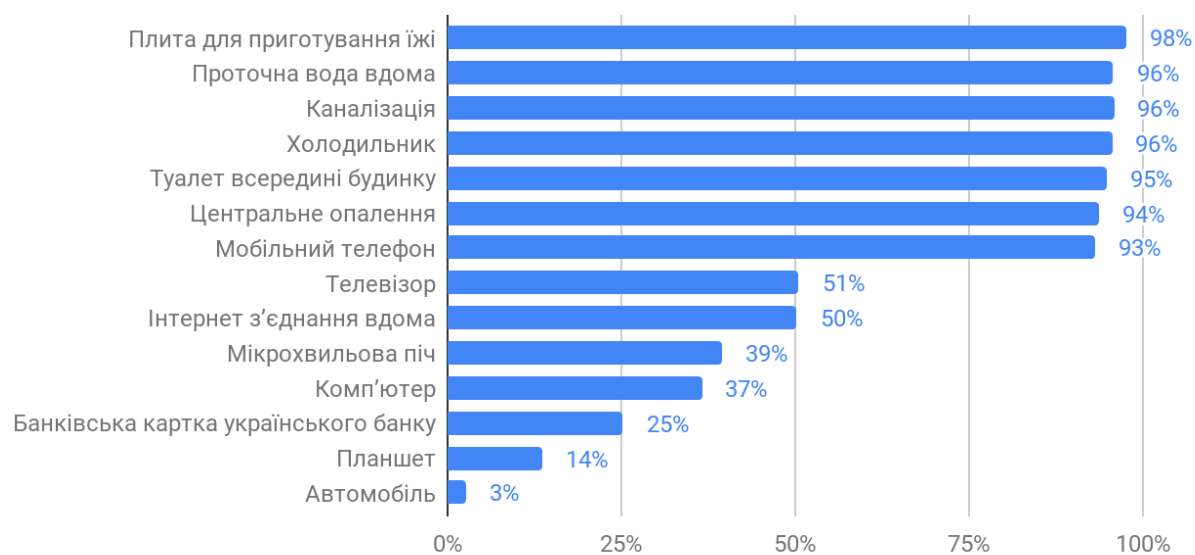

* тут об'єднано біженців та осіб, які потребують додаткового захисту

Примітка: У категорію “Інше” об'єднано хостели, пункти тимчасового розміщення біженців, інші приміщення, центри соціальної допомоги (при церквах) та інші типи житла, що зустрічались в окремих відповідях.

Окремо про якість життя біженців, осіб, які потребують додаткового захисту, та шукачів притулку свідчать результати відповідей на питання: “Чи є у Вас вдома або у Вашому особистому розпорядженні наступні речі?”. Більшість опитаних (більше 90%) мають прийнятні житлові умови: плиту для приготування їжі мають 98% опитаних, проточну воду та каналізацію — 96%, холодильник — 96%, туалет всередині будинку — 95%, центральне опалення — 94%. Щодо засобів зв'язку, майже всі опитані (93%) мають власний мобільний телефон, 50% мають Інтернет з'єднання вдома. Половина опитаних мають телевізор (51%), 37% мають комп'ютер та 14% мають планшет. Автомобіль мають лише 3%. Окремо слід звернути увагу, що картку українського банку лише 25% опитаних (див. Рис. 12).

Рис. 12. Складові побутового комфорту (житлові умови, зв'язок, банківські послуги та наявність власного автомобіля)

Резюме та висновки

Найбільш серйозні перешкоди на шляху до працевлаштування стоять перед шукачами притулку. Кількість безробітних та економічно неактивних шукачів притулку, які взяли участь в опитуванні, є значно вищою, ніж кількість біженців та осіб, які потребують додаткового захисту. Жоден з тих шукачів притулку, які мали роботу на момент опитування, не був працевлаштований офіційно та жоден не мав ідентифікаційного податкового номеру, необхідного для працевлаштування. Надскладна процедура працевлаштування шукачів притулку, що вимагає отримувати дозвіл на працевлаштування іноземців роботодавцями, призводить до того, що шукачі притулку не мають можливості працевлаштуватися офіційно, частіше наражаються на недобросовісних роботодавців або взагалі не можуть долучитися до ринку праці та відповідно отримують нижчі шанси на успішну інтеграцію в подальшому. Шукачі притулку частіше стикаються з проблемами під час пошуку роботи, пов'язаними з небажанням роботодавців брати на роботу іноземців, мають нижчі шанси на працевлаштування через гірше знання мови та загалом нижчий рівень інтегрованості до суспільства.

Ксенофобія, стереотиповане ставлення роботодавців до працевлаштування іноземців залишаються одними з найбільших перешкод на шляху до працевлаштування біженців, осіб, які потребують додаткового захисту та шукачів притулку. 58% шукачів притулку та 39% біженців і осіб, які потребують додаткового захисту, визначили небажання роботодавців брати на роботу іноземців однією з основних перешкод, які виникають під час пошуку роботи. Кожен п'ятий опитаний стикався з ситуацією, коли роботодавець відмовляв у працевлаштуванні без пояснення причин.

Низький рівень інтегрованості, незнання мови, нерозуміння де і як шукати роботу, брак вільних коштів для того, щоб почати пошуки роботи, а також проблеми з отриманням необхідних для працевлаштування документів — все це не просто перешкоджає доступу до ринку праці, для деякого це стає причинами не шукати роботу взагалі. З цих причин кожна десята працездатна особа, що хотіла б долучитися до ринку праці, не працювала і не шукала роботу на момент опитування.

Найбільш поширеним каналом пошуку роботи досліджуваної категорії осіб є пошук роботи через друзів, знайомих та родичів з країни або регіону походження. В такий спосіб шукали роботу близько третини опитаних осіб, що мали досвід виходу на ринок праці в Україні. Попри те, що для частини осіб такий спосіб є найдоступнішими, очевидно, що робота, знайдена в такий спосіб, не сприяє успішній соціальній та економічній інтеграції.

Сфера торгівлі та сфера громадського харчування забезпечують роботою більше половини зайнятих учасників опитування. Так, серед усіх зайнятих учасників опитування 41% були зайняті в сфері оптової та роздрібною торгівлі; ремонту автомобілів і мотоциклів та 16% — в сфері короткочасного розміщення та громадського харчування. Торгівля, швидше за все, залишається найпростішим способом забезпечити себе засобами для існування як для низькокваліфікованих, так і для висококваліфікованих працівників. Разом з тим, в якості бажаної зайнятості торгівлю обирає значно менша кількість осіб, ніж кількість, осіб, які зайняті в цій галузі сьогодні.

Посади висококваліфікованих спеціалістів, а також робота в галузі медицини, є важкодоступними для біженців, осіб, які потребують додаткового захисту, та шукачів притулку. Такі сфери бажаної зайнятості як “Медицина — Фармацевтика — Охорона здоров’я”, “Наука — Освіта — Переклад”, які є одними з найбільш популярних серед учасників опитування, залишаються найбільш важко доступними. Якщо знайти роботу приватного викладача мов чи перекладача ще можливо, враховуючи що це різні форми тимчасового працевлаштування, проектної зайнятості, то галузь охорони здоров’я залишається повністю закритою для цієї категорії осіб.

На сьогодні, найкращі шанси бути працевлаштованим відповідно до своїх професійних пререференцій у тих, хто зацікавлений працювати в сфері обслуговування, торгівлі, а також для представників робітничих спеціальностей. “Готелі — Ресторани — Кафе”, “Дизайн — Графіка — Фото”, “Адміністративний персонал — Водії — Кур’єри”, “Спорт — Краса — Оздоровлення”, “Торгівля” — це найбільш відкриті галузі для досліджуваної категорії осіб. Кухарі, помічники кухарів, офіціанти, кравці, закрійники, швачки, водії, перукарі та спортивні тренери — професії, за якими сьогодні найбільш успішно працевлаштовуються бенефіціари проекту.

Незнання або погане знання мови є серйозною перешкодою на шляху до працевлаштування для переважної більшості опитаних осіб. Майже половина опитаних стикалися з труднощами під час пошуку роботу через незнання або погане знання мови. Вдосконалення української мови потребують 95% опитаних, серед яких 32% взагалі не володіють українською, 39% — володіють на рівні елементарного користувача та 24% — на рівні незалежного користувача. Хоча російську мову знають краще (42% знають російську на рівні досвідченого користувача або ця мова є для них рідною), для успішної інтеграції, зокрема професійної інтеграції високкваліфікованих осіб, необхідне досконале знання саме української мови.

Додаток

Табл. 4. Країни громадянства учасників опитування

<i>Країна громадянства</i>	абс. кільк.	%
Сирійська Арабська Республіка	74	20%
Афганістан	58	15%
Іран	27	7%
Ірак	26	7%
Російська Федерація	26	7%
Узбекистан	18	5%
Демократична Республіка Конго	14	4%
Киргизька Республіка	14	4%
Таджикистан	14	4%
Інші країни (інші країни Африки)	64	17%
Інші країни (інші країни колишнього СРСР)	14	4%
Інші країни	22	6%
Особи без громадянства	6	2%
Всього	377	100%

Табл. 5. Розширена Табл. 3. Професії за поточним місцем роботи зайнятих та професії, за якими зацікавлені працювати учасники опитування відповідно до кваліфікації

	Наявна робота (лише зайняті)		Бажана робота (всі)	
	абс. кількість	%	абс. кількість	%
HR спеціалісти - Бізнес-тренери	0	0%	1	0%
ІТ	2	1%	16	4%
Автобізнес - Сервісне обслуговування	4	1%	8	2%
Адміністративний персонал - Водії - Кур'єри	15	4%	18	5%
Банки - Інвестиції - Лізинг	0	0%	2	1%
Будівництво - Архітектура	4	1%	20	5%
Бухгалтерія - Податки - Фінанси підприємства	0	0%	6	2%

Виробництво - Інженери - Технологи	5	1%	22	6%
Готелі - Ресторани - Кафе	23	6%	46	12%
Дизайн - Графіка - Фото	5	1%	34	9%
Закупівлі - Постачання	1	0%	2	1%
Консалтинг - Аналітика - Аудит	0	0%	2	1%
Культура - Шоу-бізнес - Розваги	2	1%	3	1%
Логістика - Митниця - Склад	1	0%	3	1%
Маркетинг - Реклама - PR	3	1%	5	1%
Медицина - Фармацевтика - Охорона здоров'я	3	1%	38	10%
Медіа - Видавнича справа	2	1%	4	1%
Наука - Освіта - Переклад	7	2%	44	12%
Некомерційні - Громадські організації	1	0%	0	0%
Нерухомість	1	0%	1	0%
Охорона - Безпека - Силкові структури	3	1%	4	1%
Продажі - Клієнт-менеджмент	5	1%	13	3%
Робітничі спеціальності - Персонал для дому	20	5%	25	7%
Сільське господарство - Агробізнес - Лісове господарство	3	1%	1	0%
Спорт - Краса - Оздоровлення	10	3%	18	5%
Телекомунікації - Зв'язок	2	1%	9	2%
Топ-менеджмент - Директора		0%	2	1%
Торівля	42	11%	32	8%
Туризм - Подорожі	1	0%	2	1%
Юристи - Адвокати - Нотаріуси	1	0%	4	1%
Розгляну всі пропозиції	-	-	73	19%
Інше	2	1%	3	1%
Разом	158 / 377	42% / 100%	377	100%

Табл. 6. Загальноєвропейська шкала мовної компетенції (Common European Framework of Reference for Languages)

A1	Може розуміти і вживати побутові повсякденні вирази, а також будувати елементарні речення з метою задоволення конкретних потреб. Може відрекомендуватись або представити когось. Може запитувати і відповідати на запитання про деякі деталі особистого життя, про людей, про речі тощо. Може взаємодіяти на простому рівні, якщо співрозмовник говорить повільно і чітко та готовий прийти на допомогу.
A2	Може розуміти ізольовані фрази та широко вживані вирази, необхідні для повсякденного спілкування у сферах особистого побуту, сімейного життя, здійснення покупок, місцевої географії, роботи. Може спілкуватись у простих і звичайних ситуаціях, де потрібен простий і прямий обмін інформацією на знайомі та звичні теми. Може описати простими мовними засобами вигляд свого оточення, найближче середовище і все, що пов'язане зі сферою безпосередніх потреб.
B1	Може розуміти основний зміст чіткого нормативного мовлення на теми, близькі і часто вживані на роботі, у навчанні, під час дозвілля тощо. Може вирішити більшість проблем під час перебування у країні, мова якої вивчається. Може просто і зв'язано висловитись на знайомі теми або теми особистих інтересів. Може описати досвід, події, сподівання, мрії тощо.
B2	Може розуміти основні ідеї тексту як на конкретну, так і на абстрактну тему, у тому числі й дискусії за фахом. Може вільно спілкуватися з носіями мови. Може чітко, детально висловитись на широке коло тем, виражати свою думку з певної проблеми, наводячи різноманітні аргументи за і проти.
C1	Може розуміти широкий спектр достатньо складних та об'ємних текстів і розпізнавати імпліцитне значення. Може висловлюватись швидко і спонтанно без помітних утруднень, пов'язаних з пошуком засобів вираження. Може ефективно і гнучко користуватись мовою у суспільному житті, навчанні та роботі. Може чітко, логічно, детально висловлюватись на складні теми, демонструючи свідоме володіння граматичними структурами, конекторами та зв'язними програмами висловлювання.
C2	Може розуміти без утруднень практично все, що чує або читає. Може вилучити інформацію з різних усних чи письмових джерел, узагальнити її і зробити аргументований виклад у зв'язній формі. Може висловлюватись спонтанно, дуже швидко і точно, диференціюючи найтонші відтінки смислу у доволі складних ситуаціях.